

**TOPLUMSAL HAREKETLER VE BİR TOPLUMSAL HAREKET AKTÖRÜ OLARAK
AYDIN: UZMANLIĞIN SEFERBER EDİLMESİ**

*SOCIAL MOVEMENTS AND THE INTELLECTUAL AS AN ACTOR OF SOCIAL
MOVEMENTS: MOBILISATION OF EXPERTISE*

Arş. Gör. Dr. Ayşem SEZER ŞANLI

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, aysemsezer@gmail.com, Erzincan/Türkiye

ÖZ

Bir mücadele aracılığıyla birtakım toplumsal avantajlar elde etmeyi amaçlayan toplumsal hareketler, birçok sosyal aktörün vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bu aktörlerden biri olarak aydın, toplumsal hareketlerin bazen öncülüğünü yapmakta bazen de mevcut olan bir hareketi görünür kılmaktadır. Uzmanlık/ bilikşilik, aydının toplumsal harekete angaje olduğunda başvurduğu temel repertuarlardan birisidir. Uzmanlık meselesi, özellikle teknik bilgi gerektiren konularda ön plana çıkmaktadır. Örneğin santral yapımı, baraj yapımına yönelik toplumsal hareketler, nükleer karşıtı toplumsal hareketler, siyanürle altın aranmasına karşı gelişen hareketler gibi çevreci hareketlerde bilikşiliğin harekete geçirilmesi oldukça önemlidir. Bu çalışmada amaçlanan, aydının uzmanlığını nasıl harekete geçirdiği ve sosyal hareketlere ne boyutta katkı yaptığını incelemektir. Sonuç olarak, uzmanlık bilgisi toplumsal bir hareketi harekete görünür kılmakta, medyatikleştirmekte ve hareketin küresel/uluslararası bir görünürlüğe kavuşmasını sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uzmanlık/Birikşilik, Aydın, Toplumsal Hareketler, Eylem Repertuarı.

ABSTRACT

Social movements aiming to achieve certain social advantages through a struggle take place via many social actors. As one of these actors, the intellectual sometimes works as a pioneer of a movement or makes a social movement visible. Expertise is one of the basic repertoires that the intellectual refers while engaging in a social movement. The issue of expertise is at the forefront of issues that require technical knowledge. It is very essential to mobilize expertise in environmental movements such as power plant construction, social movements against dam construction, anti-nuclear movements and finally movements against the search for gold with cyanide. The purpose of this study is to examine how the intellectual's expertise is acted and to what extent it contributes to social movements. As a result, knowledge of expertise makes a social movement visible, mediating and achieving a global/international visibility of the movement.

Keywords: Expertise, Intellectual, Social Movements, Action Repertoire.

1. GİRİŞ

Demokrasi günümüzün en önemli mücadele uğrağı ve toplumların son kertede ulaşmak istedikleri nihai hedeftir. Dennis Smith'e göre, (1999) demokrasi ve aydınlar arasındaki ilişki görece bağımlılık esasına göre işlemektedir. Öyle ki, aydınlar görüş ve düşüncelerini ancak demokrasinin iyi işlediği ortamlarda rahatlıkla dile getirebilirler. Tartışmaların odağında yer alabilir ve düşün hayatını zenginleştirebilirler. Öte yandan, demokrasinin kalıcı bir sistem oluşturabilmesi ve toplumda sağlıklı bir zemine oturabilmesi için aydınlara ihtiyacı olduğu açıktır (Smith, 1999: 550). Tarihsel açıdan ele aldığımızda, en ilkinden en gelişine tüm toplumlarda aydınlar farklı önem derecelerinde vazifeler yüklenmişlerdir. Kamuoyunu yönlendirmede, kamusal alanın kapsamını belirlemede ve daha birçok alanda aydınlar önemli roller yüklenmektedirler.

Demokrasinin en önemli unsuru muhalefettir. Muhalefet de kaynağını iki ögeden almaktadır. Bunlar, sivil toplum ve toplumsal hareketlerdir. O nedenle aydınlar, toplumsal hareketlerin bir aktörü olarak önem

kazanmaktadır (Smith, 1999: 551). Görüldüğü üzere, toplumsal hareketler ve aydın etkileşiminin düzeyini saptamak demokratik hayatın işleyişinde ya da otoriter sistemlerde önem kazanan bir unsur olmaktadır. Ömer Çaha (2008), bu konuda benzer bir saptamadan hareket etmektedir. Ona göre, aydınlar hem otoriter hem de demokratik sistemlerde sistemin önemli bileşenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, sosyalist bloğun çözülmesinde sendikalar ve aydınların oluşturduğu sivil toplum bileşenlerinin önemli payı vardır. Öte yandan, demokratik toplumlarda da sistemin sağlıklı işlemesi için aydınlar sivil toplumda önemli vazifeler edinmektedirler (Çaha, 2008: 26). Çaha'ya göre, Türkiye'de sivil toplumun en gelişkin noktaya gelmesinin başlangıcı sayılan 1980'li yıllardan itibaren aydınlar önemli vazifeler üstlenmişlerdir. Aydınlar demokrasi, insan hakları, sivilleşme ve Avrupa Birliği ile entegrasyon konularında gazete ve televizyon gibi birçok ortamda devletin yanlış politikalarını gözler önüne sererek sivil toplumun gelişmesine yol açmışlardır (Çaha, 2008: 169).

Toplumsal hareketlerin bir aktörü olarak karşımıza çıkan aydın, harekete angaje olmak için birtakım eylem repertuarlarına başvurmaktadır. Bu repertuarlar medyanın kullanımı, internetin kullanımı, gösteri yürüyüşü düzenleme, imza kampanyaları organize etme repertuarları olabileceği gibi; uzmanlığın harekete geçirilmesi yoluyla kullanılacak repertuarlar da olabilmektedir. Bu sebeple, bu çalışmada önce aydının kim olduğu sorusundan yola çıkılacaktır. Bu konu tartışıldıktan sonra, toplumsal hareket tanımlanacak daha sonra da aydın ve toplumsal hareket ilişkisini niteliği sorunsallaştırılacaktır. En son kerte de ise, aydının sosyal hareketle etkileşiminde uzmanlığı nasıl kullandığı ele alınacaktır.

2. AYDINI TANIMLAMAK

Aydın kavramının tarihsel gelişimine bakıldığında birçok farklı isimlendirme ile karşılaşılır. Elit/Seçkin, entelektüel, aydın gibi birçok farklı sözcük tarihin farklı dönemlerinde aynı ya da benzer anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Çalışmanın birinci kısmında, ilk olarak elit kavramı, daha sonra günümüzde yaygın olarak kullanılan entelektüel/aydın kavramı incelenecektir. Bu bölümün son başlığında ise, aydın kavramı üzerine geliştirilen kuramsal yaklaşımlar değerlendirilecektir.

2.1. Elit ve Aydın

Elitler üzerine ilk teoriler 1930'larda üreilmeye başlanır ve kavram siyaset biliminin tartıştığı başat kavramlardan biri haline gelir. Elit teorilerini siyaset bilimine kazandıran iki İtalyan düşünür Gaetano Mosca ve Vilfredo Pareto'dur. Bu düşünürler seçkinleri yönetilenler ve yönetenler dihotomisi üzerinden değerlendirir ve seçkinleri yöneten sınıfa yerleştirirler. Örneğin Mosca, yönetici sınıf kavramı üzerinden elit meselesine yaklaşmıştır. Ona göre, sınıfsız bir toplum mümkün değildir. Yöneten ve yönetilenler diyalektiği içerisinde yöneten sınıf toplumun diğer kesimlerine karşı üstündür. Sayıca azınlıktadır ve elit kesimi oluşturur. Mosca'ya göre elit sınıfa mensup olmak için soy, ırk, asalet gibi birtakım ayırıcı vasıflara sahip olmak gerekir (Bottomore, 1996: 9). Kısacası Mosca için yöneten sınıf ile elit aynı kavramı karşılamaktadır.

Aydın kavramı, tarihsel bağlamında incelendiğinde ilk nüvesini elit kavramının içinde ortaya koymaktadır. Tom Bottomore, elit ya da seçkin kavramının bir toplumda statüsü yüksek olan işlevsel ve profesyonel kümeler için kullanıldığını vurgulamaktadır (Bottomore, 1996: 13). Bottomore, siyaseti esasen belirleyen bir elitler sınıfı olduğunu belirterek bir de onlara karşı muhalefet oluşturmak suretiyle siyasete müdahil olan bir karşı-elitler sınıfından bahsetmiştir. Buna göre, aydınlar bu karşı-elitler sınıfında yer almaktadırlar. Böylece elit kavramından türeyen aydın ilk olarak muhalif özelliği ile karşımıza çıkmaktadır. Karşı-elitler, iktidarda olmayan yeni siyasi parti önderleri, yeni toplumsal çıkarların ya da sınıfların temsilcileri (örneğin işçi sendikası önderleri), işadamı kümeleri ve etkin siyaset yapan aydınlardan oluşur (Bottomore, 1996: 14). Bununla birlikte, Bottomore elit aydın kavramını kullanmakta karar kılmış ve tam anlamıyla elit kavramından kopmamıştır. Ahmet Taner Kışlalı da Türkiye'de siyasal hayata ilişkin yazılarında Bottomore gibi elit aydın kavramını kullanmış, bunu da siyasi geleneğimizle açıklamıştır (Kışlalı, 2008: 80).

Bu anlatımlardan hareketle, aydın kavramının elit kavramının içinden kopup geldiğini, ancak tarihsel aşamalar içerisinde elit kavramından tamamen farklı ve bağımsız bir anlama büründüğünü söyleyebiliriz. Her tarihsel dönemde, aydın halk tabanına daha çok yaklaşmış, iktidardan giderek koparak muhalefete kayan bir eksen de almıştır. Öyle bir noktaya gelmiştir ki, iktidara yakın olan aydınların aydın kategorisi içerisinde değerlendirilemeyeceğini söyleyen görüşler de azımsanmayacak dereceye ulaşmıştır.

2.2. Entelektüel/Aydın

Entelektüelin Batı siyasi düşünce tarihi içerisinde doğuşuna bakılacak olursa, bu toplumsal figürle ilk olarak Orta çağ üniversitelerinde karşılaşılma olduğu görülmektedir (Bourdieu ve diğerleri, 1991: 655). Orta çağ,

aydınlar için çok önemli bir zaman dilimini karşılar. Çünkü bu çağda entelektüel faaliyetin gerçekleşmesi için gereken kültürel alan üniversitelerde yeşermeye başlamıştır. 15. yüzyılın ortalarından itibaren baskı yöntemlerini ortaya koyan Johannes Gutenberg ve hemşehrileri sayesinde kitap, elyazmasının önüne geçmiştir. Bu gelişme ile bilginin hızla ve daha çok insana ekonomik olarak iletilmesini sağlayan sürecin önü açılmıştır. Okuyucu çevre gelişmiş ve yazar bireyselleşmeye, konumunu belirginleştirmeye başlamıştır. Bu yüzyılda halkın anlayacağı dillerde yazılan yazıların basım ve çevirisine karşı gittikçe belirginleşen bir eğilim ve istek görülmektedir. Böylelikle ulusal diller de zenginleşip gelişmiş ve kültürel alan çeşitlenmeye başlamıştır. Aydın mesleği olarak oluşturulan kategoriler de böylelikle çeşitlenmiş ve çevirmen, dizgici, kitapçı gibi kişiler yoksul sınıflarından sıyrılarak birer aydın olma yolunda ilerlemişlerdir (Bodin, 2000: 28).

Bu süreçle birlikte, 15. ve 16. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'nın her yanında entelektüel bir dönüşüm baş göstermeye başlamıştır. Rönesans'ın etkisiyle başta İtalya olmak üzere hemen hemen tüm Avrupa'da, felsefe, mimarlık, sanat gibi birçok alanda değişik alanlarda yazılan eserlerin çevrilmesiyle bir dönüşüm yaşanmıştır. Derin bilgiyi, eleştirel aklı önceleyen çalışmalar artmaya başlamıştır. Bu süreçte Rönesans, yalnızca az sayıda bir insan kümesince, çok iyi eğitim gören insanların etkisiyle yeni bir aydın katmanının oluşumuna katkı sağlamış ve aristokratlar sınıfını doğurmuştur. Reform hareketi ise; kilise toplumunun yapılmasına izin verdiği kötülüklerin ortadan kaldırıldığı, tam anlamıyla bir halk girişimine sahne olmuştur. Böylelikle, Aydınlanma Çağı'na giden süreç başlamış ve insanlık dogmalardan sıyrılma yönünde ilerlemiştir (Bourdieu ve diğerleri, 1991: 660).

Aydınlanma felsefesini 18. yüzyıla dayandırmak mümkündür. Aydınlanma dönemi Voltaire'in öncülüğünde başlatılmıştır. François Marie Arouet daha çok bilinen takma adıyla Voltaire, 1765 yılında yazdığı Dictionnaire Philosophique adlı eseriyle skolâstik düşünceye ve kilisenin dogmalarına karşı savaş açmış ve bir toplumu dönüştürmeyi hedefleyen sürecin başlangıcını yapmıştır. Skolâstik düşüncenin kararttığı insandan sıyrılma dönemin temel düsturu olmuştur. Üniversitelerde ve akademilerde yaygınlaşan belirsizlik süreçlerine savaş açılmıştır. Voltaire bu düşünceleriyle bir çağı kapatıp diğer çağı başlatan Fransız Devriminin oluşum sürecine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu süreçte iki temel akımla karşılaşmaktayız. Devrim öncesindeki süreçte ortaya çıkan ilk hareket Romantik Hareket olmuştur. 1820 yılında ortaya çıkan bu hareket, Victor Hugo öncülüğünde başlamış ve insanın yaratma özgürlüğünün önündeki her engele karşı duran bir akım olarak güç kazanmıştır. Aydınlar, bu dönemde Hugo öncülüğünde politize olmuşlar ve bir mücadelenin içine girerek kendi özerkliklerini görece de olsa sağlamaya çalışmışlardır. Romantik Hareketin güç kaybetmesiyle ikinci temel akım ortaya çıkmıştır. Bu akım, Gerçekçilik akımı ve hareketidir. 1848 yılında ortaya çıkan bu hareket, Gustave Flaubert ve Emile Zola öncülüğünde başlamıştır. Romantik hareket çökmüş ve akıl ile gerçeklerin dünyasının hegemonyası başlamıştır. Sanat alanı toplumsal sanat, burjuva sanatı gibi ayrımlarla şekillenmiş ve sanatta bir gerçeklikler dünyası oluşturulmuştur (Bourdieu ve diğerleri, 1991: 662).

Ancak ne romantizm sürecinde ne de gerçekçilik sürecinde aydınların tam bir otonomiye kavuşmaları mümkün olmuştur. 19. yüzyılın sonlarından itibaren aydınların yüksek derecede bir özerkliğe ve kendi alanlarında bağımsızlığa kavuşmaları sağlanmıştır. Elbette bu otonomi kesinlikle politik alandan feragat etme ya da çekilme olarak algılanamaz. Hatta aksine siyasi alana nüfuz etmeye çalışan, bu alanda önemli etkilerde bulunan aydınlar da olmuştur. Sanatçılar, yazarlar, bilim adamları siyasi arenada kendilerini göstermeye başlamışlardır. Asıl mesleği şairlik ve yazarlık olan Alphonse de Lamartine bu durumun bir örneğini oluşturmaktadır. Lamartine politikaya atılmış, Fransa Dışişleri Bakanlığı'na kadar yükselmiştir. Lamartine ve siyasal alana etkide bulunan diğer aydınların politik alanda bu kadar güç kazanmalarının en önemli nedeni ise; kendi alanlarında sahip oldukları bilgi birikimi ve otonomidir. Bu otonomi onlarda bir güç yaratmış ve siyasi olana nüfuz etme yetkisi ve gücü vermiştir (Benda, 2011: 25).

Bu süreç ile ilgili olarak dönemin en önemli siyasi gelişmesi Fransız İhtilali içinse ayrı bir parantez açmak gerekir. Devrimin düşünsel sürecinin oluşmasında aydınlanma filozoflarının etkisi büyüktür. Aydınlanma felsefesi, mantığın köklü gelenekleri ve siyasal rejimin mutlakıyetçi eğilimlerini ortadan kaldırmayı emretmiştir. Jean-Jacques Rousseau, Diderot, Montesquieu gibi aydınların Fransız İhtilalini hazırlayan etmenleri hızlandırdığı ve devrimin düşünce boyutuna önemli katkılar sağladıkları söylenmelidir. Genel bir hümanizmaya doğru gidişte aydınlar bu dönemde öne çıkmışlardır. Özellikle hümanizma ve aydınların evrenselliğe gidişi açısından Aydınlanma Çağı önem arz etmektedir (Bodin, 2000: 32).

Bu anlatılanlardan yola çıkıldığında, sistemin; yani mevcut düzenin entelektüellere biçtiği temel bir rol olduğu çıkarılabilir. Bu rol, egemen sınıfın çıkarlarının savunucusu ve bekçisi olmak olarak ortaya konulmaktadır. Entelektüelin önünde iki seçenek vardır: “Ya kurulu düzenin yalanlarını bilimselleştiren bir

hakikat çarpıtıcısı olacak ya da ezilenlerin yanında yer alarak; her haksızlığa karşı gelmek her yalanı susturmak gibi evrensel bir düstur benimseyecektir” (Bodin, 2000: 30).

Muhafif olma ya da iktidara eklemleme ve onun çıkarlarını koruma ikilemi aydının kim olduğu ve nasıl işlevler barındırması gerektiği hususunda bugün de tartışılan bir konudur. Bir kısım kuramcılar aydının sonuna kadar muhafif olması gerektiğini söyleyip muhafifliğin onun ruhunu oluşturduğunu belirtirken; diğer kuramcılar iktidara yakın bir biçimde konumlanmanın aydın olarak nitelenmeyi engellemeyeceğini belirtmektedirler.

2.3. Aydınla İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Aydını kuramsal olarak ilk irdeleyen teorisyen Antonio Gramsci'dir. Gramsci, aydınların sosyolojik olarak toplumda bağımsız bir sınıf oluşturmadıklarını; aksine onların hâkim zümreye organik bağlarla bağlı olduklarını söyler. Yani ona göre aydınlar egemenliğin memurları ve üst yapının bekçileridirler. Her üretim tarzına bir ana sınıf ve bu sınıfa bağlı bir aydın tipi tekabül eder. Çünkü aydınlar her zaman bir sınıfa bağlıdır. Her toplumsal zümre, kendisine biçilen üretim alanındaki vazifesini gerçekleştirirken bunun yanında kendine bağımlı birçok aydın grupları doğurur. Aydınlar, bu zümrelere hem ekonomik hem de toplumsal ve siyasal kesimde kendi işlevlerinin bilincinde olmayı sağlar ve anlatır. Gramsci, aydınların görevlerinin ait oldukları sınıfa bilinç aşılama ve o sınıfı homojenleştirme olduğunun altını çizmektedir. Bu açıdan Gramsci, aydınları her besini özümmlenebilir yapma işlevine sahip olan mide suyuna benzetir (Bağla, 1977: 84).

Gramsci aydınları eski ve yeni tip olmak üzere iki temel gruba ayırmaktadır. Eski tip aydınlar *geleneksel aydın*, yeni tip aydınlar ise *organik aydın* olarak isimlendirilmektedir. Eski tip aydınlar, başlıca köylü ve zanaatkar tabanlı bir toplumun örgütleyici öğeleri olarak karşımızda durmaktadırlar. Tarımın önemini yitirmediği; yani tarımsal üretimin başat olduğu ülkelerde hala bu tip aydınlar görülmektedir. Bu aydınlar gelenekseldirler; çünkü bu aydınlar yükselmekte olan yeni sınıflara organik bağlarla bağlanmaz ve eski grup aidiyetlerini devam ettirirler. Kırsal tipli aydınların da çoğu geleneksel aydındır, köylü ve küçük burjuva kitlelerine bağlıdır. Bu tip aydınlar, merkezi yönetimle köylüler arasında aracılık yapan avukat, noter gibi kişilerdir. Köylü kitlesi kendi organik aydınlarını yaratamadığından, eski tip aydınlar bu eski tipliliklerini sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. (Gramsci, 2011: 38).

Gramsci (2011: 60), organik aydınları ise şu şekilde tanımlamaktadır: “Üretim tarzındaki tarihsel dönüşüme bağlı olarak ortaya çıkan sınıf oluşumlarının özgül gereksinimlerine karşılık vermek amacıyla kendileriyle kronolojik olarak aynı zaman diliminde ortaya çıkardıkları aydınlardır” Organik aydınlar, toplumun gelişme dinamiklerine göre ortaya çıkmışlardır. Kültürel, entelektüel ve siyasal her türlü alanda faaliyet gösterme eğilimindedirler. Organik aydınlar sadece hâkim sınıfa özgü değildirler. Hâkim sınıfın organik aydınları olabileceği gibi, toplumda dinamik olan her türlü kurum da kendi organik aydınını doğurmaktadır. Gramsci bu noktada, üretim süreci ve aydınların sınıflarla ilişkilerini de diyalektik bir bağlama yerleştirmiş olmaktadır. Bir gruptaki organiklik ölçütü de aydınların toplumsal rollerine göre yerine getirdikleri işlevlere ve bu işlevlerin niteliğine göre belirlenecektir (Gramsci, 2011: 41).

Kuramsal düzeyde ikinci inceleme uğrağı olarak Michel Foucault'u ele almak gerekmektedir. Foucault'a göre, kitlelerin bilmediği; ama entelektüellerin bildiği çok önemli bir şey vardır, o da hakikattir. Bu hakikat, kitlelere entelektüel vasıtasıyla açıklanır. Belli bir hakikati ortaya çıkardığı ve hiç algılanmadıkları yerlerde siyasal ilişkileri gözler önüne serdiği için aydının işlevi kitleler açısından çok önemlidir. Yani entelektüel Foucault için vicdan ve bilinçtir. Ancak, onun görüşüne göre entelektüel kitlelere ne yapmaları gerektiğini söyleyen kişi değildir. Foucault, evrensel hakikatler adına kitlelere öncülük eden evrensel aydın tipinin tedavülden kalktığını düşünmektedir. Bunun örneği olarak da 1968 Mayısını göstermiştir. 1968'de Fransa'da yaşanan kitlesel öğrenci eylemleri göstermiştir ki, kitlelerin artık sadece bilgi edinmek için bir aydına ihtiyacı yoktur. İnsanlık öyle bir noktaya gelmiş ve kitleler öyle bilinçlenmişlerdir ki; artık peşlerinden koşacakları evrensel bir aydına ihtiyaçları yoktur. Böylelikle *spesifik aydın* doğmuştur (Foucault, 2005: 23).

Foucault iktidarı mutlak ve tek bir biçimde teorileştirmedeğinden her ilişki odağının ve güç ilişkisinin içerisinde bir iktidar bulur. Dolayısıyla da siyasal mücadele tek bir hükümlanlık biçimini hedef almaz ve global bir eylem olmaktan uzaklaşır. Böylece entelektüel, evrensel bir hakikatin hâkimi, herkes için her toplumda geçerli doğru ve hakikatlerin taşıyıcısı ve adil olmayan tek bir iktidara karşı çıkan evrensel bir entelektüel olamaz. Spesifik bir disiplin ya da kurum adına çalışan kişi olacaktır. Spesifik aydın, bir akıl hastanesinde, laboratuvarında, üniversitede, ailede kısacası iktidarın var olduğu her türlü kurumda var olacaktır. Bir nükleer bilimci, bir bilgisayar uzmanı, farmakolog vb. olarak spesifik entelektüel üstlendiği siyasal sorumluluk ile gün geçtikçe daha önemli bir hale bürünmüştür (Foucault, 2005: 52).

Pierre Bourdieu da aydın konusunda çalışmalarda bulunmuş bir kuramcıdır. Ona göre aydın denildiğinde, bir kişinin aklında tek boyutlu bir resim oluşamaz. Aydın, her anlamıyla karmaşık ve çok yönlü bir kavramdır. Ona göre, her şeyden önce aydını bir kültür üreticisi olarak tanımlamak gerekir. Kültür üreticisi olarak da içerisinde yer alması gereken iki dünyası vardır. İlk olarak, aydın kaçınılmaz olarak herkesten ve her şeyden bağımsız bir entelektüel dünyaya aittir. Bu dünyanın en önemli özelliği, bir özerkliğe sahip olmasıdır. Bu alan, dini, siyasi ve ekonomik güçlerin etkisinden arınmıştır. Saf bir kültürel âlemdir. Aydın, bu alanın en önemli unsurudur. İkinci olarak ise, aydın sahip olduğu kültürel gücü, otoriteyi ve yeterliliği kaçınılmaz bir şekilde politik hayata nüfuz etmek için kullanacaktır. Aydının kitleleri etkilemek, harekete geçirmek için karar alıcılar ve kitleler üzerinde bir iktidarı olmak zorundadır. Bu gücü uygularken siyasal dünyayla etkileşime geçecektir. İşte aydının temel paradoksu bu iki durum arasında doğmaktadır. Aydın, hem kendi özerk alanını muhafaza edecek ve dış etkilere karşı koruyacak hem de politik hayatla etkileşim içinde olacak ve bu etkileşim sürecinde kendi özerk alanını etkilerin dışında bırakacaktır. İşte, bunu sağladığı noktada bir aydın haline gelecektir (Bourdieu ve diğerleri, 1991: 656).

Bourdieu, aydınları tanımlarken kültür kavramından yola çıkmaktadır. Ona göre, bir toplumda iki egemen sınıf vardır. Birincisi, ekonomik güce ve sermayeye sahip işadamları, yöneticiler ve bürokratlardan oluşan yönetici kesimdir. İkincisi ise, kültürel güç ve sermayeye sahip aydınlar ve sanatçılardır. Buna göre, aydınların elinde çok önemli bir güç vardır. Kültürel ya da akademik sermaye olarak niteleyebileceğimiz bu güç onları egemen sınıfa bağımlı da kılabilir, bağımsızlığını sürdürmesine de yarayabilir (Wacquant, 1990: 677). Aydın, sahip olduğu entelektüel itibar ve sermaye sayesinde iktidar karşısında özerkliğini koruyabileceği gibi bu güç ile ona hükmedebilir de. Bu durumda, aydın özerkliğini sağladığı takdirde aydın olarak kalabilecektir.

3. AYDIN VE TOPLUMSAL HAREKET ETKİLEŞİMİ

Çalışmanın birinci kısmında tartışılanlardan yola çıkarak olursak, aydının kaçınılmaz olarak toplumsal ve politik alana nüfuz eden; hatta onun sınırlarını belirleyen bir toplumsal aktör olduğunu belirtebiliriz. Bu çalışmada, aydının siyasal olanla etkileşimi toplumsal hareketler olgusu üzerinden ele alınmaktadır. Bu nedenle, çalışmanın ikinci kısmında aydının toplumsal hareket kuramlarında nasıl ele alındığından yola çıkarak onun toplumsal hareketlerdeki rolü değerlendirilecektir.

3.1. Toplumsal Hareket Kuramlarında Aydının Ele Alınışı

Aydın angaje olması ya da *aydın angajmanı* kavramı ilk olarak 1930'larda Fransa'da ortaya çıkmıştır. Bu kavram, aydın sınıfına mensup üyelerin politikaya katılmasını ve siyasal olaylara müdahil olmasını anlatmaktadır (Schaffer, 2002: 3). Toplumsal hareketler ve aydın arasındaki ilişkiyi angaje olma kavramı üzerinden ele alabiliriz. Scott Schaffer (2002), kuramsal olarak aydın angajmanın üç biçimde gerçekleştiğini belirtmektedir. Bunlar, pedagojik/egitimsel olarak angaje olma, yasal eylemler yoluyla angaje olma ve yasa dışı eylemler yoluyla angaje olma. Pedagojik ya da eğitimsel olarak angaje olma ile aydınların geleneksel rollerine gönderme yapılmaktadır. Bu durumda aydın düşünmek, eleştirmek, yazmak gibi birtakım faaliyetlerde bulunur. Ama toplumsal olarak angaje olabilmesi için bu faaliyetleri kamuya seslenebileceği bir ortamda yapmalıdır. Örneğin gazete, dergi ya da benzer basın ve medya güçlerini kullanarak bu faaliyetlerde bulunmalıdır. Böylece siyasal anlamda angaje olmuş olacaktır. Çünkü toplumu doğrudan etkileme kanallarını kullanmak ona kamusal alanda faaliyette bulunma kolaylığı sağlayacaktır. Bu faaliyetleri de, halkı eğitmek ya da siyasi liderleri ikna etmek gibi politik faaliyetlerden oluşacaktır (Schaffer, 2002: 3).

Yasal eylemler yoluyla angaje olma durumunda ise, toplumda var olan herhangi bir huzursuzluk, hoşnutsuzluk, utanç ya da yasa dışılık durumlarında aydınlar kendilerinde bir sorumluluk hissederek politik eylemde bulunurlar. Bu durumda yürüyüş, oturma eylemi, gösteriler gibi değişik yasal protesto yöntemlerini kullanarak uygulanan siyasaları eleştirme yoluna giderler. Son olarak da yasa dışı eylemler yoluyla angaje olma durumu karşımıza çıkmaktadır. Bu angajman biçiminde, aydınlar hükümet tarafından illegal olarak gösterilen birtakım protesto faaliyetlerinde bulunurlar. Buna mukabil, aydınlar fişlenme, işkence görme, cezaevine girme gibi birtakım yaptırım mekanizmaları ile karşı karşıya kalabilirler. İkinci ve üçüncü angaje olma yolları özellikle toplumsal ve siyasal kriz durumlarında daha sık görülmektedir. Özellikle krizin büyüklüğüne göre aydınlara uygulanan yaptırımlar sertleşmekte, buna göre aydınların kullandığı eylem biçimleri de farklılaşmaktadır. Örneğin, hiçbir protestoya müsaade edilmediği baskı durumunda sivil itaatsizlik gündeme gelmektedir. Kriz durumlarına örnek olarak savaşlar gösterilebilir. Örneğin, Fransız ve Amerikan aydınlarının yoğun bir şekilde siyasallaştıkları bir dönem olarak Vietnam ve Cezayir Savaşları örnek verilebilir. Bu durumda, aydınların topluma karşı duydukları sorumluluk had safhaya ulaşmakta ve aydınlar tarafından yoğun bir katılım gerçekleştirilmektedir (Schaffer, 2002: 4).

Başka bir kuramsal yaklaşımda aydınlar farklı açılardan ele alınmaktadır. *Siyasi Fırsat Yapıları Teorisi*, toplumsal hareketlerin etki ve sonuçlarını açıklamaya çalışan ve farklı kuramcılar tarafından farklı unsurlarla açıklanan bir teoridir. Sidney Tarrow, siyasi fırsat yapılarının unsurlarını açıklarken bir toplumsal hareketin oluşumu ve yayılmasında elitleri bir fırsat olarak değerlendirmiş ve onları kurama dâhil etmiştir. (Meyer, 2004: 130).

Tarrow (1998: 19), siyasi fırsat kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: “*Siyasi fırsatlar, kendi içlerinde tutarlı, her zaman resmi bir yapıda olması gerekmeyen ulusal ya da sürekli karakterlere bürünebilen yapılardır.*” Tarrow’a göre, siyasi fırsatların yapısını belirleyen dört unsur bulunmaktadır. Bunlar kurumsal erişilebilirliğin ya da açıklığın oluşması, elitlerin bölünmüşlüğü, hareketin ortaklarının görünür hale gelmesi ve devletin baskılama gücünün azalmasıdır. Buna göre, elitlere müdahil olan aydınlar da siyasi fırsatların yükselmesini sağlayan unsurlar olarak görülmektedirler. Elitlerin aynı görüşe sahip olduğu, tam bir birliktelik içerisinde bulunduğu durumlarda toplumsal hareketler gerçekleşemez. Çünkü toplumsal hareketlerin hızlanması ve yayılması için mutlaka elitlerin desteğini almaları gereklidir. Elitler arasında meydana gelen ayrılıklar ve bölünmeler, kaynakları yetersiz gruplara risk almaları için teşvikler sağlar. Ayrıca elitlerin bir kısmına halkın eliti olmaları ve güç kazanmaları için bir fırsat yaratır. Bu duruma 1960’larda İspanya ve Brezilya’da gerçekleşen dönüşüm süreçleri örnek verilebilir. Bu süreçte, muhafazakârlar ve reformcular arasındaki bölünmeler birçok hareket ve karşı hareket doğmasına sebebiyet vermiştir (Tarrow, 1998: 79).

Elitler kurdukları ittifaklarla bir toplumsal hareketi büyütebilir, sona erdirebilir ya da bir harekete karşı bir hareket yaratabilirler. Yani bir grup elitin ne yapacağı diğer elitlerin de ne yaptığına bağlıdır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde 1980’lerde sigara endüstrisi kendi elitlerini oluşturup bir direniş başlatmıştır. Bu durumu gözlemleyen karşı eylemciler de kendi elitlerini yaratarak sigara karşıtı bir karşı kampanya başlatırlar. Aynı durum kürtaj yanlısı ve kürtaj karşıtı hareketler, barış ya da savaş yanlısı hareketler, nükleer enerji yanlısı ve nükleer enerji karşıtı hareketler için de geçerlidir (Meyer & Staggenborg, 1996: 1643).

Son olarak ele alacağımız kuramsal yaklaşım ise, *Kaynak Mobilizasyonu Teorisi*’dir. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, John McCarthy ve Mayer Zald (1977) tarafından geliştirilen ve toplumsal hareketleri kar, zarar, maliyet, gider, gelir ve kaynak gibi ekonomik terimlerle açıklamaya çalışan bir yaklaşımı benimser. Bu yaklaşıma göre, bir toplumsal hareketin ortaya çıkması için gerekli kaynakları mobilize etmek ve bu kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak önem taşımaktadır. Buna göre, bu kaynakların kullanımı sadece bireyin tekelinde olamayacağından, bu kaynakların nasıl kullanılacağı girişimler ve örgütler tarafından tanımlanabilir. Bu durumda, toplumsal hareket örgütü kavramı önem kazanmaktadır (McCarthy & Zald, 1977: 4-5).

Elitler de, bu noktadan hareketle iki aşamada bir toplumsal hareketin oluşması, ivme kazanması, gelişmesi ve başarıya ulaşması açısından önem taşımaktadır. Elitler ilk olarak teoride çok önemli bir rol biçilen toplumsal hareket örgütlerinin lider kadrosunu oluşturarak doğrudan kaynakların yönetilmesinde etkin olurlar. Karar yetkisi onlardadır. Bu anlamda, hareketin dâhili kaynaklarından birini oluştururlar. İkinci olarak ise, elitler toplumsal hareketlere dolaylı olarak destek vererek harekete dışsal bir kaynak oluştururlar. Öyle ki, önemli pozisyonlarda bulunan yöneticiler, milletvekilleri, sivil toplum örgütleri gibi kuruluşların liderleri hareketlere finansman ve insan kaynağı sağlayabilir. Bu nokta göz önünde bulundurulduğunda, bir toplumsal hareketin amacının sadece elitlerin desteğini almak olabileceği bile söylenebilir (McCarthy & Zald, 1977: 6). Elitler hem kaynakları yöneterek hareketin içinden başarılı olmasını sağlar hem de hareketlere dışarıdan destek vererek hareketleri başarılı bir şekilde sonuca ulaştırır. Bu ikili işlev elitleri toplumsal hareketler açısından önemli bir pozisyon içerisinde kurgulamaktadır (Jenkins & Eckert, 1986: 813).

Bu durumda elitler toplumsal hareket örgütlerini daha profesyonel bir yapıya büründürme noktasında da önem kazanmaktadır. Bir anlamda toplumsal hareketlere sponsorluk etmektedirler. Böylece geniş kitlelerin istek ve çıkarlarını da kontrol edebilmektedirler (Norris & Cable, 1994: 247). Elitler ile birlikte literatürde sponsorluk, lobicilik, profesyonelleşme gibi kavramlar da daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda bu örgütler ile birlikte elitler halk ve iktidar arasında bir katalizör gibi de işlev görmektedir.

3.2. Aydının Toplumsal Hareketlerdeki Rolü

Aydın, farklı tarihsel dönemlerde karşımıza toplumsal hareketlerin lideri ya da öncüsü olarak çıkmaktadır. Özellikle bağımsızlık hareketlerinde aydınlara önemli roller düştüğü söylenmelidir. Aydınlar, bağımsızlığını kazanmaya çalışan sömürge devletlerde doğrudan bir sorumluluk almaktadır. Ulusu, ulus bilincini oluşturmak, yeni devletin ve yeni devletin yasalarının oluşmasını sağlamak gibi konularda aydınların

liderliği altında toplum bağımsızlık hareketi için seferber edilmeye çalışılır. Bu duruma verilebilecek örneklerden biri, I. Dünya Savaşı sonrasında Hindistan ve Hindistan toplumunu örgütlemeye çalışan Mahatma Gandhi ve etrafında örgütlenen aydınların durumudur. Gandhi, Hindistan'ın bağımsızlığına kavuşması açısından önce aydınları sonra da halkı örgütlemeye çalışmış ve başarılı olmuştur (Shils, 1960: 330). Aynı şekilde benzer aydın faaliyetleri Endonezya'nın bağımsızlığını kazanma mücadelesinde de ortaya çıkmış ve aydınlar Hollanda sömürgeciliğine karşı toplumu seferber eden liderler konumuna gelmişlerdir (Federspiel, 1991: 232–233).

Demokrasinin işler kılındığı gelişmiş toplumlarda ise, aydın birden çok aktörün başat olduğu bir sistemde yer alan bir kişi olarak demokratik hayatın önemli bir unsuru olarak görev yapmaktadır. Bu gibi durumlarda aydınlar diğer toplumsal gruplarla koalisyonlar kurar, protestocu gruplarla iktidar arasında köprü oluşturur (Pena, 1994: 43). Bu durumda aydınların din adamları, öğrenciler, işçiler gibi diğer toplumsal gruplar ile kurdukları organik bağlar önem kazanmaktadır (Clark P. & Clark T., 1969: 293). Buna örnek olarak, Amerika'da Vietnam Savaşı'nı protesto eden aydın akademisyenler ve öğrenciler arasındaki ilişki ele alınabilir. Akademisyenler, üniversite kampüslerinde öğrencilerin gerçekleştirdiği oturma eylemlerini desteklemişlerdir. Böylece aydın ve öğrenci işbirliği demokratik hayat çerçevesinde işler kılınmıştır. Akademisyenlerin de eylemlere katılması ile üniversite kampüslerinde gerçekleşen eylemler medyada yer almaya başlamış ve böylelikle aydınlar protesto eylemlerinin medyada yer almasını kolaylaştırmıştır (Lynd, 1989: 481).

Benzer örnekler aydınlar ile işçiler arasında gerçekleşen etkileşim için de verilebilir. Aydınların sol görüş çerçevesinde, işçi sınıfının mücadelesinin içinde olması gereği bazı kuramcılar tarafından vurgulanmaktadır (Casanova, Prevost ve Metzger, 1985: 3). Nitekim Vladimir İlyiç Lenin (2010: 42) bu birlikteliği şu şekilde vurgulamaktadır: “*Bilimin taşıyıcısı proletarya değil, burjuva aydınlarıdır. Modern sosyalizm burjuva aydın tabakasının üyelerinin kafasında doğmuştur ve bunu entelektüel açıdan daha ileri olan ve koşulların elverdiği yerlerde modern sosyalizmi proleter sınıf mücadelesine sokan proleterlere aktaranlar da onlar olmuştur.*”

Lenin aydınlar ve işçi sınıfı birlikteliğini sosyalizm açısından değerlendirmiştir. Rejimin demokrasi olduğu ülkelerde de işçiler ve aydınlar toplumsal hareketler meydana getirmektedir. Soğuk Savaş öncesinde Amerika'da gerçekleşen işçi hareketinde bu etkileşim gerçekleşmiştir. İşçiler başarıya ulaşmak için bazı müttefiklere ihtiyaç duymuşlar ve bu müttefiklerin aydınlar olması gerektiğini saptamışlardır. Bazı sol eğilimli üniversite hocaları işçi sendikalarının lider kadrolarında yer almış ve işçi hareketinin başarıya ulaşmasında yardımcı olmuşlardır. İşçiler bu anlamda başarılı bir işçi hareketi için aydın kadrosu, işçi örgütlenmesi ve işçi liderleri olmak üzere üç gereksinim olduğuna inanmışlar ve aydınlara yaklaşmışlardır (Lichtenstein, 1999: 19).

Son tahlilde, aydınların toplumsal hareketlerin öncüsü olduğu durumlarda hareketin başarısını belirlediği söylenebilir. Bu durumda hareketin de tek aktörü durumunda bulunacaklardır. Ancak aydınların toplumsal hareketin destekleyici unsuru olduğu gelişmiş demokrasilerde, toplumsal hareketin başarılı bir şekilde sonuca ulaşmasında tek başlarına etkili olmamakla birlikte başarıya pay sahibi olurlar. Bu anlamda aydınların hareketin diğer aktörleri ile etkileşimleri de önem kazanmaktadır (Sheth, 1992: 426). Demokrasinin geliştiği bir toplumda aydınlar tarafından başlatılan bir toplumsal hareket bulunabileceği gibi, az gelişmiş toplumlarda da aydınların diğer aktörlerle etkileşim içinde olduğu toplumsal hareketlere rastlanabileceği söylenebilir.

4. BİR EYLEM REPERTUARI OLARAK BİLİRKİŞİLİK/ UZMANLIK

Charles Tilly (1978: 7), kolektif eylemi geniş bir anlatımla “*Paylaşılan ortak çıkarların savunulması için kullanılan birlikte hareket etme biçimi*” olarak tanımlamaktadır. Eylem repertuarı, Charles Tilly tarafından geliştirilen bir kavram olup müzikte kullanılan repertuar kavramından esinlenilerek oluşturulmuştur. Tilly (2008: 264) repertuarı, “*Bir grubun, farklı birey ya da gruplar üzerindeki farklı iddialarını ortaya koymaları için kullandıkları araçların meydana getirdiği bütün*” olarak ele almaktadır.

Aydın, bir toplumsal hareket aktörü olarak repertuarı belirleyen unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tilly, repertuarın üç temel faktör nedeniyle belirlendiğini ya da değişime uğradığını belirtmektedir. Bu faktörlerden ilki repertuarın ortaya çıktığı ülkede mevcut olan siyasi rejimdir. Çünkü devlet bazı toplumsal hareketleri baskılamakta bazılarını ise cesaretlendirmektedir. Rejimin aldığı tavra göre de farklı repertuar biçimleri doğmaktadır. İkinci olarak, ülkede geleneksel olarak oluşmuş çekişmenin ve mücadelenin tarihi repertuarın oluşmasını sağlar. Örneğin Fransa'da barikat kurmak bir gelenek olarak algılandığından, ileride de öğrenciler barikat kurmayı benimseyecek ve bu klasikleşmiş bir repertuar halini

alacaktır. Son olarak da siyasi fırsatların yapısı ve bu yapıda meydana gelen değişimler de doğrudan repertuar oluşumunu etkilemektedir (Tilly, 2005: 308). Tarrow'un analizinden yola çıkarak elitlerin iki noktada ve düzeyde siyasi fırsatların yapısını belirlediğini belirtmiştik. Buradan hareketle Tilly de repertuarın ana belirleyicilerinden biri olarak siyasi fırsatların yapısını gördüğünden elitler ve aydınlar eylem repertuarının oluşumuna doğrudan neden olan temel unsurlardan biri olarak ele alınabilir.

Aydınlar tarihsel olarak 18. yüzyıldan bu yana toplumsal hareketler içerisinde yer alan aktörlerden biri olup bu hareketler içerisinde kendilerine has bir eylem repertuarı kullanmaktadırlar. Frederique Matonti, "*Entelektüeller, isimlerini ortaya koyduklarında ya da eserleriyle ortaya çıktıklarında bir repertuara sahiptirler*" (Matonti'den aktaran Offerle, 2007: 182) demek suretiyle aydınların kendilerine has bir repertuarları olduğunu saptamıştır.

Tarihsel olarak aydınlar ve repertuar konusunu ele almak gerekirse, 18. yüzyıl açısından eylem repertuarlarının işçiler ve işçilerin eylemleri, yürüyüşler, grevler ve seçim kampanyaları ekseninde oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda toplumsal hareketin çoklu taraflarının oluşmadığı, toplumsal hareketin daha çok hak talep eden ve talep edilenden oluşan iki taraf arasında belirlendiği ve şekillendiği bir dönem olan 18. yüzyılda aydınların belirli bir repertuar etrafında şekillendiğini söylemek mümkün görünmemektedir (Tilly, 2005: 311).

19. yüzyılda aydının tarihsel olarak ilk defa belirli eylem biçimleri ile toplumsal hareketler mücadelesine müdahil olduğu görülür. 19. yüzyılda gerçekleşen *Dreyfus Davası* ile aydının imgesi oluşmuştur. Aydınlar toplumda infial yaratan bu olay sırasında Dreyfus'un yanında olduklarını belirtmek amacıyla, bir dilekçe etrafında birleşerek eylemlilik sürecine girmişlerdir. Bu surette de, tarihsel olarak ilk eylem biçimlerini dilekçe yazımı ile oluşturmuşlar, aydının işlevini ve kendine has hareketlilik biçimini yazı yoluyla tanımlamışlardır. Dreyfus'un aklanması amacıyla başlatılan kampanya ekseninde Emile Zola ve daha birçok aydın tarafından kaleme alınan aydınlar dilekçesi, 261 aydının imzasını taşımakta ve bu aydınlar, yazarlar, akademisyenler ve gazetecilerden oluşmaktadır (Kauppi, 2000: 9).

19. yüzyılda, klasik eylem biçimleri de çeşitlenmiştir. Bu yüzyıl açısından özellikle sokak eylemleri göze çarpmaktadır. Aydınlar bu klasik eylem biçimlerine de iştirak etmişlerdir. Örneğin, Dreyfus'un yargılanma sürecinde yapılan protesto eylemlerine de katılmışlar ya da işçilerin yaptığı grevlere de iştirak etmişlerdir. Ayrıca 19. yüzyıl, bazı aydınların ilk defa yaşadıkları ülkelerin düzenlerine başkaldırdıkları ve sürgün edildikleri bir tarihsel dönem olarak da öne çıkmaktadır. Bundan dolayı, aydınlar sürgün olarak gittikleri ülkelere de bazı eylem biçimlerini transfer ederek, eylem repertuarlarının farklı ülkelere yayılmasını sağlamışlardır. Aydınlar bir anlamda sürgün ülkelerde ilk defa birtakım eylemlerin örgütlenmesine ve belli eylem biçimlerinin oluşmasına önyak olmuşlardır (Tilly, 2005: 312). Bu açıdan 19. yüzyıl, aydınların kolektif eylem oluşturmaları açısından gözle görünür bir önem kazandıkları ve önemli bir toplumsal hareket aktörüne dönüştükleri bir zaman dilimi olarak değerlendirilmelidir.

20. yüzyılda, toplumsal hareketlerin daha geniş kitlelere duyurulması ve mobilizasyon sürecinin hızlanması açısından ortaya çok önemli bir araç çıkar. Bu araç, medyadır. Gazete, radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarının çeşitlenmesi ile aydın daha önemli bir hale gelir. Çünkü aydınlar katıldıkları toplumsal hareketlerin medyada daha geniş bir biçimde yer almasına sebep olurlar. Bu yüzyılda, aydının kolektif eylemlerdeki önemi artmıştır. Bundan dolayı da medyanın aydınlar açısından bir repertuar olarak kullanılma süreci başlamıştır (O'Farrell, 1997: 55).

21. yüzyılda ise, medyanın öneminin daha çok artmasına neden olan bir araç doğar. İnternet, klasik eylem repertuarlarının elektronik eylem repertuarlarına dönüşmesi sürecine aracılık eder. Bu dijital repertuar aydınlar tarafından da yoğun şekilde kullanılır. Online aktivizm doğar. İnternet sayesinde kolektif eylemler uluslararası bir nitelik kazanır, aydınlar da uluslar arası aktivistler olarak kendilerine düşen rolleri oynar (Waters, 2004: 858). Tarihsel açıdan 21. yüzyıl aynı zamanda aydınların ve elitlerin en çok önem kazandığı yüzyıl olarak da değerlendirilebilir. İlk olarak, 21. yüzyılda toplumsal hareketler çok fazla aktörün devrede olduğu bir iletişim ortamında tezahür ettiğinden aydınlar ve elitlere bu iletişim ortamında ihtiyaç doğmaktadır. İkinci olarak da, 21. yüzyılda medya ve internet çok güçlü araçlar haline gelmiştir. Bu nedenle aydınlar medya ve internette toplumsal hareketlerin yayılması ve görünür kılınması açısından önemli roller üstlenmektedir.

Michel Offerle (2007), eylem biçimleri konusunda iç içe geçmiş üç ögeli bir tipoloji önermektedir. Buna göre üç şekilde örgütlenme sağlanmaktadır: Bilim (Bilirkişi incelemesine çağrı), erdem (skandallaştırma) ve nicelik (Offerle'den aktaran Combes, 2007: 257). Offerle'nin tipolojisine göre aydınlar, uzman ya da bilirkişi

olarak bir toplumsal hareketin örgütlenmesine doğrudan katkı sunmaktadır. Birlikli inceleme sürecine çağrı yoluyla, aydınların toplumsal hareketin gelişimini ve sonucunu belirlemesi söz konusu olmaktadır.

Uzmanlık konusu, aydınlar için yaptığımız iktidara eklemlenme ya da iktidarın karşısında muhalefette yer alma noktasına gönderme yapmaktadır. Uzman aydınların toplumsal hareketler açısından gündeme gelmeleri ise daha ziyade muhalif hareketler açısından geçerlidir. Uzmanlık konusu, toplumsal hareketlerin doğuş aşamasında eylem safhasına geçilmeden hareketin tabanının neye ve niçin muhalefet ettikleri konusunda aydınlatılması açısından öne çıkmaktadır. Bu noktada, karşımıza karşı- uzman adlandırması çıkmaktadır. Waters'a göre (2004: 864), "*Karşı- uzman, hâkim sistemin düşüncesini eleştirme eylemine yönelen ve bu düşünceye karşı bir düşünce üreten, bu amaç uğrunda seferber olmuş bir kişidir.*"

Helene Combes, bu noktadan hareketle Meksika'da seçim hilelerine karşı gerçekleştirilen hareketleri incelemiştir. 1990'lı yıllarda Meksika'da Milli Hareket Partisi ve Demokratik Devrim Partisi tarafından yürütülen seçim sonrası hareketlerin tümünde seçimlere hile karıştırıldığı inancı yatmaktadır. Ülkede 80'li yıllardan itibaren hile repertuarı bir yıldırma yöntemi olarak kullanılmıştır. Hilelere karşı mücadele etmenin yolu da bilimin harekete geçirilmesidir. Bilimi de bir repertuar olarak kullanacak olan kişiler, uzmanlar olacaktır. Meksika'da uzmanlar, hileli belgeleri deşifre eden bir sergi düzenleyerek fotoğraflar, yanıltıcı bültenler, noter belgeleri gibi hileli birçok belgeyi kamuoyunun gözleri önüne sermişlerdir. Böylelikle seçimlere karşı gerçekleşen kolektif hareketleri de halkın gözünde meşrulaştırmaya sebep olurlar. Ayrıca aydınlar, muhalefet ve seçim hilelerine karşı mücadele dernekleri ile ortak çalışmalar yaparak, yurttaşların bu konuda aydınlatılmasını sağlamışlardır. Halka seçim bilimini uzman sıfatıyla öğretirler. Görüldüğü üzere uzman aydınlar, bilimi bir repertuar olarak kullanarak harekete geçirmiş, gerçekleşen protesto eylemlerinin meşrulaşmasını sağlayarak kolektif hareketlerin başarıya ulaşmasına yol açmışlardır. Nitekim Meksika'da gerçekleşen protesto eylemleri ve tüm muhalefet eylemleri sonucunda belediyeler işgal edilerek faaliyetleri durdurulmuştur (Combes, 2007: 273–274).

Benzer bir şekilde uzman aydınların karşıtlık noktasında öne çıktıkları bir toplumsal hareket, Amerika'da ortaya çıkmıştır. Amerika'da, AIDS hastalığı ve bu hastalığın bulaşma yolları ile ilgili önyargıları olan geniş bir kitle vardır. Buna karşılık toplumda farklı cinsel yönelimlere sahip bireyler, halkın bu bakışından rahatsız olmakta ve buna karşı kliniklerin koşullarının iyileştirilmesi için bir AIDS aktivizmi başlatmaktadırlar. Potansiyel hastalık taşıyıcısı olarak görülmekten sıyrılmaya çalışan aktivistlerin eylemleri kısa süre içinde yüzlerce eşcinseli içine alarak tüm ülkeye yayılır. Bu noktada uzmanların halkı aydınlatmasına ihtiyaç duyan aktivistler, bu hastalık konusunda uzman olan akademisyen ve doktorlarla ortak bilgilendirme çalışmaları yürütürler. Bu çalışmalar sonucunda halkın gözünde eşcinsellerin kolektif eylemleri meşrulaşır ve harekete destekler artar (Epstein, 1995: 410–411).

1990'lı yıllarda Ekvador'da meydana gelen olaylar, yine uzmanlık meselesi üzerinden değerlendirilebilir. Ekvador'da hükümet, neo liberal politikalar çerçevesinde birtakım reform faaliyetlerine girişir, özellikle Ekvador yerlilerinin yaşam alanlarını daraltacak birtakım tasarımlar oluşturulur. Buna karşılık, yerlilerin bu ekonomik ve kültürel reformlar ile ilgili hemen hemen hiçbir bilgisi bulunmamaktadır. Uzmanlar, bu konuda devreye girerek yerlilerin ekonomi, siyaset ve küreselleşme gibi konularda eğitilmesini sağlarlar. Bu kapsamda yerlileri eğitmek için araştırma merkezleri ve okullar kurulur, birçok akademisyen bu kuruluşlarda gönüllü olarak ders verir. Böylece yerli toplumun bilinçlenmesinde ve örgütlenmesinde pay sahibi olurlar. Bu bilinç sayesinde ülkede özellikle Kızılderili yerlilerin protesto hareketleri yaygınlaşmıştır (Laurie, Andolina & Radcliffe, 2005: 475–476).

Uzmanlarla toplumsal hareketleri ortak paydada buluşturan unsur genellikle çevreci protesto eylemlerinde ortaya çıkmaktadır. Nükleer enerji, siyanürle altın çıkarılması, hayvan hakları gibi konularda öncelikle uzmanların halkı teknik bilgi gerektiren bu konulara karşı aydınlatması gerekmektedir. Devletin araştırma kurumlarında çalışan aydınların söylediklerine ters yönde söylemler oluşturan uzmanlar, bu noktada karşı-uzman rolü oynamaktadır (Baber & Bartlett, 2007: 7). Örneğin Fransa'da 1970'li yıllarda daha yaygın hale gelen nükleer karşıtı protesto hareketlerinin örgütlenmesinde uzmanlar önemli bir rol oynamışlardır. Uzmanlar bir araya gelerek araştırma kurumları ve bilim kurulları oluşturmuşlar ve halkı nükleer enerji ve zararları konusunda uyarmışlardır (Topçu, 2008: 230).

Türkiye'de uzmanların öne çıktığı bir toplumsal hareket olarak, Bergama'da siyanürle altın madeni çıkarılması karşısında yaşam haklarını savunan Bergama köylülerinin yaptığı çevreci sivil itaatsizlik eylemlerini değerlendirebiliriz. Köylüler, siyanürle altın aranması yöntemi ile ilgili bilgi sahibi olmadığından onlara bu yöntemin doğa açısından sakıncalarını anlatmak karşı-uzmanların işi olmuştur (Özay, 2003: 130). Akademisyenler, Bergama ilçesindeki köylerde bilgilendirme toplantıları yaparak halkı aydınlatmaya

çabalamışlardır. Bu bilgilendirme faaliyetlerinden sonra köylüler örgütlenerek bir hukuk mücadelesi içerisine girmişlerdir (Reinart, 2003: 90).

Bergamada uzman ve karşı-uzman dikhotomisini görebilmek mümkündür. Bir yanda, altın madenin faaliyetlerine destek veren ve çevreye zararsızlığını anlatan profesörler yer alırken, öte yanda madenin insan yaşamına ve doğaya zararlarını bilgilendirme toplantılarında işleyen bilim insanları vardır. Bu bağlamda, sisteme eklenen uzmanlarla sisteme muhalif tavır alan karşı-uzmanlar arasındaki ayrılığını net olarak görmek mümkündür. Bergama'da altın madenine karşı konumlanan kolektif eylemlerin örgütlenebilmesi, ancak uzman aydınların köylüleri madenin zararlarına karşı bilgilendirmesi ile mümkün olabilmektedir. Aynı durum, nükleer enerji gibi konular için de söz konusudur. Mevcut bilgi birikimine ulaşıncaya, o zaman muhalif konumlanma ve eylem aşaması gerçekleşebilmektedir.

Buradan hareketle, uzmanlığın harekete geçirilmesinin bazı durumlarda bir toplumsal hareketin örgütlenmesinin ilk koşulunu oluşturduğunu söyleyebiliriz. Halkın bilgi sahibi olmadığı teknik konularda halkı aydınlatmak ve bir bilinç düzeyi inşa etmek uzmanlığın harekete geçirilmesini gerektirir. Bu bağlamda, karşı-uzmanlara yüklenecek bir aydın sorumluluğundan bahsedilebilir. Hareketlerin mobilizasyonunda uzman aydınlara aldıkları eğitimin sorumluluğunu taşımak düşmektedir.

5. SONUÇ

Tarihin belli başlı dönemleri açısından düşündüğümüzde, aydınlar farklı yüzyıllarda farklı biçimlerde toplum üzerinde nüfuz sahibi olmuşlardır. 21. yüzyıl itibarıyla, bu varsayım geçerliliğini korumaktadır. Aydınlar, ürettikleriyle, söyledikleriyle ya da birtakım faaliyetleriyle toplum ile bağ kurmuş ve bu bağ üzerinden bir iletişim inşa etmişlerdir.

Aydın kavramına yönelik kuramsal yaklaşımlar değerlendirildiğinde, aydının iki temel nitelik taşıyabileceği belirtilmelidir. Aydın, ya genel geçer ve tüm insanlığın ortak meseleleri olan konularda etkinlik gösteren evrensel bir aydın olacak, ya da mikro ölçekte mücadele cephelerine eklenerek spesifik bir aydın olacaktır. Evrensel aydın olduğunda, sosyolojik anlamda sınıf üstü bir oluşum olarak değerlendirilecek, spesifik aydın olduğunda ise ya belirli bir sınıfa eklenilecek ve o sınıfın bir üyesi olacak ya da toplumda bağımsız bir sınıf oluşturacaktır.

Aydına yönelik temel sorunsal, onun muhalif olma durumu taşıyıp taşıyamaması meselesinde görünür olmaktadır. Teorik tartışmalardan hareket edildiğinde görüş ve yaklaşımlar iki grupta toplanabilir. Aydın iki düzeyde konumlanabilir: Ya iktidarın karşısında olur ve iktidara karşı fikirler üretir; ya da iktidara eklenir ve bu konumda toplumsal hareketlere destek olur. Ayrıca, bir kişinin iktidarı elinde bulundurup iktidara karşı fikirler de öne sürebileceği söylenmelidir. Muhalefet partilerinin milletvekillerinin tavırları ya da iktidardaki parti içinden gelecek karşıt söylemler bu minvalde değerlendirilebilir.

Aydının toplumsal hareketler ile etkileşimini repertuar kavramıyla açıkladık. Bu çalışmada ele alınan repertuar olan bilir kişilik/uzmanlık, aydının uzman ya da karşı-uzman olarak konumlandığı hareketlerde ortaya çıkmaktadır. Teknik bilgi gerektiren konularda halkla kurduğu doğrudan temas ile uzmanlığını harekete geçiren aydın, bir toplumsal hareketin öncülüğünü ya da liderliğini yapabilir hale gelmektedir. Sonuç olarak, karşı-uzman sıfatıyla halkla teması geçen aydınlar, vicdani sorumluluklarından yola çıkarak halkı mevcut konu hakkında bilgilendirerek bir toplumsal hareketin itici gücü haline gelmektedirler.

KAYNAKÇA

Baber, W. F. & Bartlett, R. V. (2007). Problematic Participants in Deliberative Democracy: Experts, Social Movements, and Environmental Justice. *International Journal of Public Administration*. 30(1): 5-22.

Bağla, L. (1977). "Antonio Gramsci ve Aydınların Rolü Sorunu", *Birikim*, 97(1): 84-92.

Benda, J. (2011). *Aydınların İhaneti*. (Çev.: Cem Soydemir), Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Bodin, L. (2000). *Aydınlar*. (Çev.: Mehmet Dündar), Gündoğan Yayınları, İstanbul.

Bottomore, T. B. (1996). *Seçkinler ve Toplum*. (Çev.: Erol Mutlu), Gündoğan Yayınları, İstanbul.

Bourdieu, P., Sapiro, G. & McHale, B. (1991). Fourth Lecture. "Universal Corporatism: The Role of Intellectuals in the Modern World", *Poetics Today*, 4(12), 655-669.

Çaha, Ö. (2008). *Sivil Toplum, Aydınlar ve Demokrasi*, Plato Film Yayınları, İstanbul.

- Casanova, A., Prevost, C. L. & Metzger, I. (1985). *Aydınlar ve Sınıf Mücadelesi*. (Çev.: Mehmet Çimen), Saypa Yayınları, Ankara.
- Clark, P. P. & Clark, T. N. (1969). "Writers, Literature, and Student Movements in France", *Sociology of Education*, 4(42), 293-314.
- Combes, H (2007). "Oy Sandıklarını Korumak, 1990'lı Yıllarda Seçim Hilelerine Karşı Hareketler". (Ed. F. Ergut & A. Uysal), *Tarihsel Sosyoloji Stratejiler, Sorunsallar ve Paradigmalar*, ss. 249–281, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Epstein, S. (1995). "The Construction of Lay Expertise: AIDS Activism and the Forging of Credibility in the Reform of Clinical Trials", *Science, Technology, & Human Values*, 4(20), 408-437.
- Federspiel, H. M. (1991). "Muslim Intellectuals and Indonesia's National Development", *Asian Survey*, 3(31), 232–246.
- Foucault, M. (2005). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. (Çev.: Işık Ergüden, Osman Akınhay & Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gramsci, A. (2011). *Hapishane Defterleri*. (Çev.: Adnan Cemgil), Belge Yayınevi, İstanbul.
- Jenkins, J.C. & Eckert, C.M. (1986). "Channeling Black Insurgency: Elite Patronage and Professional Social Movement Organizations in the Development of Black Movement", *American Sociological Review*, 6(51), 812-829.
- Kauppi, N. (2000). "The Sociologist as Moraliste: Pierre Bourdieu's Practice of Theory and the French Intellectual Tradition", *SubStance*, 3(29), 7-21.
- Kışlalı, A. T. (2008). *Siyaset Bilimi*, İmge Yayınevi, Ankara.
- Laurie, N., Andolina, R. & Radcliffe, S. (2005). "Ethnodevelopment: Social Movements, Creating Experts and Professionalising Indigenous Knowledge in Ecuador", *Antipode*, 3(37), 470-496.
- Lenin, V. I. (2010). *Ne Yapmalı?* (Çev.: Ferit Burak Aydar), Agora Kitaplığı Yayınları, İstanbul.
- Lichtenstein, N. (1999). "Falling in Love Again? Intellectuals and the Labor Movement in Post-War America", *New Labor Forum*, 4(1), 18-31.
- Lynd, S. (1989). "Intellectuals, the University, and the Movement", *The Journal of American History*, 2(76), 479-486.
- McCarthy, J. D. & Zald, M. N. (1977). "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory", *American Journal of Sociology*, 6(82), 1212–1241.
- Meyer, D. S. (2004). "Protest and Political Opportunities", *Annual Review of Sociology*, 1(30), 125-145.
- Meyer, D.S. & Staggenborg, S. (1996). "Movements, Countermovements, and the Structure of Political Opportunity", *The American Journal of Sociology*, 6(101), 1628-1660.
- Norris, G. L. & Cable, S. (1994). "The Seeds of Protest: From Elite Initiation to Grassroots Mobilization", *Sociological Perspectives*, 2(37), 247-268.
- O'Farrell, C. (1997). "Media Republics: Intellectuals Strike Back", *Continuum*, 11(2), 54-60.
- Offerle M. (2007). "Kolektif Eylem Repertuarlarına Eleştirel Dönüş". (Ed. F. Ergut & A. Uysal), *Tarihsel Sosyoloji. Paradigmalar, Stratejiler, Sorunsallar*, ss. 177-209, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Özay, S. (2003). "Bergama: Halkın Hukuk Mücadelesi". (Ed L. Sanlı), *Toplumsal Hareketler Konuşuyor*, ss. 119-132, Alan Yayınları, İstanbul.
- Pena, M. (1994). "Liberation Theology in Peru: An Analysis of the Role of Intellectuals in Social Movements", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1(33), 34-45.
- Reinart, Ü. B. (2003). *Biz Toprağı Biliriz. Bergama Köylüleri Anlatıyor*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Schaffer, S. (2002). "The Engagement of Social Theory: The relationship between critical social theory and daily life", *International Social Theory Consortium*, 1(1), 7-33.
- Sheth, D. L. (1992). "Movements, Intellectuals and the State: Social Policy in Nation-Building", *Economic and Political Weekly*, 8(27), 425-429.

- Shils, E. (1960). "The Intellectuals in the Political Development of the New States", *World Politics*, 3(12), 329-368.
- Smith, D. (1999). "The Uses of Civility: Intellectuals and Democracy in Late Modernity", *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 20(6), 548-553.
- Tarrow, S. (1998). *Power in Movement, Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Tilly, C. (1978). *From Mobilization to Revolution*. San Francisco: McGraw-Hill Publishing Company.
- Tilly, C. (2005). "Invention, Diffusion, and Transformation of the Social Movement Repertoire", *European Review of History*, 2(12), 307-320.
- Tilly, C. (2008). "Toplumsal Hareketler Yirmi Birinci Yüzyıla Giriyor". (Ed. D. Çetinkaya), *Toplumsal Hareketler. Tarih, Teori ve Deneyim*, ss. 143-187, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Topçu, S. (2008). "Confronting Nuclear Risks: Counter-Expertise as Politics Within the French Nuclear Energy Debate", *Nature and Culture*, 3(2), 225-245.
- Uysal, A. (2001). "Devletin Güvenliği ve Toplumsal Muhalefet Eylemleri: Kalemli Çete Örneği", *Birikim*, 146(1), 64-84.
- Wacquant, L. J. D. (1990). "Sociology as Socioanalysis: Tales of Homo Academicus", *Sociological Forum*, 4(5), 677-689.
- Waters, S. (2004). "Mobilising against Globalisation: Attac and the French Intellectuals", *West European Politics*, 5(27), 854-874.